

EDITURA CARTEA ROMÂNĂNEASCĂ

*cartea de critică
și istorie literară*

Editor: Călin Vlasie
Redactare: Liviu Mățăoanu
Tehnoredactare: Stelian Bigan
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Ionuț Broștianu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MOLDOVAN, ANDREI

Consemnări critice / Andrei Moldovan. - București :

Cartea Românească, 2017

ISBN 978-973-23-3190-3

821.135.1.09

Copyright © Editura Paralela 45, 2017

Editura Cartea Românească este un imprint al Editurii Paralela 45

Calea Victoriei 133, sectorul 1, București

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar conținutul

este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

www.cartearomaneasca.ro | www.edituraparelela45.ro

Andrei Moldovan

**Consemnări
critice**

I.

Orizonturi ale teoriei și istoriei literare

Spre o posibilă dezbatere: generațiile în literatură

Un volum mai puțin obișnuit a apărut nu de multă vreme: Gheorghe Perian, *Ideea de generație în teoria literară românească*. Julius Petersen, *Generațiile literare*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013. Ineditul cărții constă în publicarea între aceleași coperti a doi autori aparținând unor literaturi diferite și unor epoci diferite. E adevărat, cititorul ceva mai inițiat află că este vorba de seria COLIGAT (coordonată chiar de Gheorghe Perian), cu trimitere mai întâi, fiind vorba de lumea scrisului, la obiceiul unor iubitori de carte, mai numeroși în interbelic, de a lega împreună volume aparținând unor autori diferiți, pe criterii uneori numai de ei știute. Asta dacă nu împrumutăm sensul cuvântului din chimie sau din logică, ceea ce ne-ar trimite la sintetizarea unor observații diferite. Cărți în coligat pot fi văzute și azi prin anticariate. Trimiterea prin titlul colecției este o ușoară și rafinată mutare de *coiseur*, câtă vreme cei doi autori se raportează la aceeași temă, cu rigoare științifică, chiar dacă îi desparte mai bine de o jumătate de veac. Sau poate tocmai de aceea. Vom vedea că, în cele din urmă, publicarea lui Julius Petersen (1878-1941) și

a lui Gheorghe Perian „față în față” are o semnificație care trece dincolo de orice „coligat”.

Faptul că volumul se deschide cu studiul lui Gheorghe Perian e de natură să plaseze întreaga problematică într-o actualitate pregătită să definească, să clarifice, să ordoneze, să evalueze. Și cum nu există un prezent fără istorie autorul trece mai întâi în revistă, dintr-o perspectivă critică actuală, principalele preocupări de abordare a temei în cultura română. Are în vedere mai întâi studiul lui Mircea Vulcănescu (*Generație*), publicat în revista *Criterion* în 1934. Nu este dificil să observăm demersul profesorului Perian, pentru că este extrem de coerent: mai întâi e descriptiv, apoi analitic, pentru ca pe urmă să devină contestatar, cu toată argumentația necesară. Așa se face că apreciază eforturile de definire a generației literare, delimitările ei față de generația biologică, ceea ce nu îl împiedică să fie critic față de neîmplinirile sau chiar erorile – așa cum le consideră – ale autorului de la *Criterion* care propune o succesiune a următoarelor generații literare: una a premergătorilor, apoi cea pașoptistă urmată de junimiști, narodniciștii la cumpăna dintre veacuri, generația Marii Uniri sau a *Gândirii* și, în sfârșit, contemporanii săi care fac eforturi să se impună ca generație. Gheorghe Perian observă pe bună dreptate că „autorul pare să fi uitat că literatura are o periodizare proprie, internă, care nu se suprapune decât rareori cu aceea a istoriei evenimentiale, social-politice. Dacă ar fi utilizat în periodizare, cum facem noi astăzi, criteriul strict literare, n-ar fi avut nici o greutate în a înțelege că generația pașoptistă își are începuturile în 1840, când Mihail Kogălniceanu a tipărit revista *Dacia literară*, că generația junimistă n-a așteptat Proclamarea Regatului pentru a-și face intrarea în literatură, ci și-a dovedit existența încă din 1867, când au apărut *Convorbirile literare* și când Titu Maiorescu a publicat marele său studiu *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, că poporanismul datează din 1893, de când s-a înființat revista *Evenimentul literar*, în paginile căreia doctrina curentului a fost exprimată în mod definitiv.”¹ Evoluând într-un domeniu căruia pare să-i cunoască toate secretele, profesorul clujean se lansează într-o adevărată revizuire a studiilor din cultura română despre generațiile literare.

¹ Gh. Perian, J. Petersen, *Op. cit.*, p. 16.

Printre altele, lui Mircea Vulcănescu îi reproșează că dă o importanță prea mare criteriului sociologic, în detrimentul celorlalte componente definitorii ale generației literare, preocupare comună contemporanilor săi, dar cu lipsă de consecvență regretabilă. Totodată, observă că nu reușește să clarifice diferențele între tipologiile literare („fapte de repetiție”) și generații (aspecte de succesiune). În chip de concluzie, remarcă faptul că Mircea Vulcănescu a acordat o importanță prea mare „influenței pe care o exercită evenimentul istoric și situația socială asupra oamenilor dintr-o epocă”¹, dar și că acesta a neglijat aproape în totalitate problema conflictelor dintre generații.

Un alt reper în epocă, luat în seamă de Gh. Perian, este studiul lui Tudor Vianu, *Generație și creație*². Vede în el un pacifist, în privința potențialelor conflicte între generații, pentru că esteticianul mizează pe raporturi de continuitate între „generația moștenită” și „generația moștenitoare”. Vianu apare ca un optimist mai peste măsură, rezervat, promovând ideea de „generație de creație”, nu lipsită de interes. El a considerat negativismul manifestat uneori de mai tinerii scriitori – și în perioada interbelică nu erau chiar puțini! – forme de barbarism, tratate ca atare. În sfârșit, se remarcă faptul că autorii care se pun în slujba unei generații riscă să rămână scriitori minori, pentru că autorii mari se consideră ca fiind mereu în serviciul omenirii.

Dintre lucrările de referință din perioada interbelică, autorul *Ideii de generație...* se mai oprește asupra discursului de recepție în Academia Română al lui P. P. Negulescu, din 1941, cu titlul *Conflictul generațiilor și factorii progresului*. Existența conflictului este pentru filosof un punct de pornire, o realitate acceptată, iar soluționarea, prin asumarea „rolului conducător” de către vârstnici ar fi de natură să ducă la progres. Toate acestea pentru că vârstnicii se caracterizează printr-un plus de rațiune, iar tinerii prin sentiment, voință, elan. Gh. Perian punctează: „Susținând inegalitatea generațiilor și favorizând-o pe cea vârstnică, P. P. Negulescu a fost un adept al gerontarhiei și primul teoretician important al acesteia în cultura română.”³

¹ *Ibid.*, p. 23.

² Editura Alcalay, 1936.

³ *Ibid.*, p. 33.

II. Dimensiuni ale criticii literare

Despre o seamă de orizonturi ale criticii

Admițând că în critica literară a ultimelor decenii s-a produs deja o mutație importantă, aceea prin care s-a diminuat rolul grupurilor literare care promovau cu precădere spectacularul, impresionabile cu orice preț, autointitulate directoare de generație și care la nevoie și-au promovat propria critică în care criteriile teoretice, valorile estetice puteau trece cu ușurință într-un plan secund dacă nu erau pur și simplu neglijate, am putea spune că lucrurile se îndreaptă spre o echilibrare a tendințelor, spre o armonizare a lor. Bulversarea a dat cu toate acestea un semnal pentru căutarea unor modalități durabile ale metaliteraturii. Dacă ele s-au produs sau nu în generația tânără de critici literari este încă o întrebare al cărui răspuns nu este tocmai o certitudine. Importante sunt mai degrabă direcțiile ce lasă să se vadă preocupări pentru continuitate, pentru revizuire, pentru conturarea unor sisteme de valori, *stabilirea unor criterii*.

„Inventarierea” făcută cu vreo cinci ani în urmă de Claudiu Turcuș¹ relevă o preocupare apropiată pentru continuitate și revalorizări: Daniel

¹ *Ce s-a întâmplat – în ultimii zece ani – cu critica tânără. Note pe marginea unor cărți*, în revista *Vatra*, nr. 3, 2009.

Cristea-Enache, *Un om din Est*, Curtea Veche, 2006; Iulian Baicus, *Max Blecher – un arlechin pe marginea neantului*, Universitatea București, 2004; Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei*, Cartea Românească, 2007; Angelo Mitchievici, *Mateiu I. Caragiale. Fizionomii decedente*, Institutul Cultural Român, 2007; Antonio Patraș, *Ibrăileanu. Către o teorie a personalității*, Cartea Românească, 2007; Adrian Lăcătuș, *Urmuz – monografie*, Aula, 2002; Ioan Pop Curseu, *Baudelaire, la plural*, Paralela 45, 2008; Radu Vancu, *Mircea Ivănescu – poezia discreției absolute*, Vinea, 2007 și alții. Claudiu Turcuș amendează pe bună dreptate volumele tinerilor critici, acolo unde este cazul. Se înțelege că lucrurile sunt perfectibile, dar, dincolo de orice, este încurajatoare orientarea lor spre readucerea în realitatea noastră literară a unor creații pândite de uitare, dovedind astfel că mutația valorilor estetice este o teorie viabilă. Nu mă îndoiesc de faptul că cei mai mulți dintre autorii volumelor mai sus enumerate au capacitatea unor autorevizuiri, iar viitoarele lor studii vor constitui o dovadă în acest sens.

Analiza publicată de *Vatra* în 2009, printr-o prezentare critică a volumelor, pune în evidență și preocupări de luat în seamă în domeniul teoriei literare, fie că este vorba despre tomuri care tratează teme teoretice, fie că studiile lor se bazează pe un suport teoretic solid. Sunt luați în seamă autori precum: Horea Poenar, Alexandru Matei, Andrei Simuș, Călin Teuțișan, Adrian Tudorachi, Paul Cernat, Bogdan Crețu, Mihaela Ursa, Antonio Patraș, Simona Sora.

Aducerea „la zi” a panoramei lui Claudiu Turcuș ar adăuga, fără îndoială, argumente în plus că direcțiile spre care se îndreaptă critica tânără sunt încurajatoare și că, mai mult, au izbutit să dea studii de interes. Aș face referire aici doar la un volum care, prin propunerea ce o avansează este de tot interesul. E vorba de *Etnocritica* lui Călin Crăciun¹ (Paralela 45, 2013). Autorul pornește de la conceptul de specific național, de literatură națională, nu fără a face o trecere în revistă a evoluției sale de-a lungul istoriei literare. Afirmă apoi că o literatură marcată de astfel de tendințe generează o critică răspunzând aceluiași exigențe. Călin Crăciun nu este un exclusivist, iar în studiul său surprinde plăcut dominantă

¹ Editura Paralela 45, 2013.

rațională și spiritul ponderat. El percepe *etnocritica* în chip de modalitate modernă și identifică componenta etnică în valoarea estetică a operei literare. În privința literaturii române, tânărul critic propune trei componente ale fondului spiritual: arhaică, occidentală și balcanică. Cu o gândire metodică, C. Crăciun, după clarificările teoretice necesare, trece în revistă principalele etape ale evoluției literaturii române, din perspectiva ce o propune. Este un prilej să intre în dialog cu istorici și critici literari de azi sau de altădată, nu fără accente polemice. Spre exemplu, dialogul critic cu George Călinescu și Nicolae Manolescu referitor la începuturile lirismului românesc marchează o fermitate a argumentului în favoarea ipotezelor avansate, dar cu o anumită delicatețe a tonului polemic.

Relația cu estetica este un capitol aparte al volumului, necesar pentru a poziționa componentele *etnocriticii*. Firește că o asemenea temă, o astfel de propunere nouă în critica literară ar putea fi pândită de serioase devieri de la exigențele estetice. Înțelegând posibilitatea unei asemenea temeri, autorul afirmă: „Acesta este motivul opțiunii pentru instituirea unui domeniu distinct, care să facă din literatura națională obiect de studiu, subordonat însă principiilor esențiale ale criticii literare, care sunt reductibile – reafirm – la căutarea dimensiunii estetice pe cale hermeneutică.”¹

Într-o cronică pe care i-o dedică², criticul Gheorghe Perian insistă asupra flexibilității și independenței în gândire a lui Călin Crăciun, în raport cu istoricii și criticii literari pe care îi citează, de unde și o permanență a spiritului polemic. Extrem de rafinat, am adăuga noi, dar nu lipsit de fermitate. Spiritul academic al lucrării este dublat de îndrăzneală, ceea ce îi conferă un plus de viață.

Un lucru îmbucurător este că mulți reprezentanți ai criticii tinere sunt universitari. O spunem cu atât mai mult cu cât o îngrijorare privind recepțarea literaturii începuse de o vreme să se manifeste, și nu doar în literatura noastră, învinovățită fiind pentru asta și critica universitară. Am în vedere și lucrarea lui Tzvetan Todorov, *La littérature en péril*³. Vorbind deschis despre o criză a literaturii, autorul francez afirmă că o parte importantă

¹ Călin Crăciun, *Op. cit.*, p. 381.

² *Vatra*, nr. 6-7, 2013, p. 45.

³ Flammarion, 2007.

Cuprins

I. ORIZONTURI ALE TEORIEI ȘI ISTORIEI LITERARE

Spre o posibilă dezbatere: generațiile în literatură	5
Actualitatea teoriei și istoriei literare	14
O carte la răspântie: <i>Istoria secretă a literaturii române</i>	21
Etnocritica.....	27
Nicolae Steinhardt și socialismul.....	33

II. DIMENSIUNI ALE CRITICII LITERARE

Despre o seamă de orizonturi ale criticii.....	41
Despre receptarea critică a lui Pavel Dan.....	45
Aspecte ale criticii lui Ioan Oarcăsu	74
Un reper	79

III. PROZATORI ȘI DRAMATURGI

În familia poezilor tragici.....	83
Nicolae Gheran și vinul său pierdut.....	89
Componenta nordică.....	99
Prozatorul Radu Mareș în trei ipostaze	105
Departe de zei.....	111
Imposibila singurătate	119
Un romancier: Florence Noiville	125
Un autor complex: Radu Țuculescu	127
Nuvelist	127
Romancier: La marginea unor iluzii – viața	135

IV. SPAȚII LIRICE

Dimensiunea hieratică a poeziei.....	143
Valori eminesciene în poezia lui Mircea Ivănescu.....	147
Valeriu Matei și vântul care se ridică	151
Semnificația poetică a gestului.....	155
Sub „teroarea” spiritului	159
Ploi și poeme trivalente	164
Zilele de rezervă ale poetului.....	170
Poetul ca o pierdere de sine	174

V. TULBURĂRI POETICE

Pentru o existență poetică parcelată.....	181
Un aristocrat al versului	185
Câmpul cuantic al poeziei.....	192
Captivitatea în formă continuată a unui poet	198
La o răzvrătire a cuvintelor	203
Revenirea lui Ioan Es. Pop.....	213

VI. POEȚI TINERI

Pe seama unor antologii.....	219
Jocul de-a zeii	228
Întoarcere la pruncia artei ca înnoire poetică	234
Nerostirile – o dimensiune poetică	239

VII. EDIȚII

O ediție Pavel Dan de Sergiu Pavel Dan.....	245
---	-----

VIII. LITERATURĂ DE FRONTIERĂ

Lăstarii de celuloid	253
Pe marginea unei traduceri	259
Dialogurile lui Teodor Tihan.....	266
Drumurile lui Mircea Petean	271
Vistian Goia sau pretextul regăsirii de sine.....	274